



O'ZMU XABARLARI

ВЕСТНИК НУУЗ

АҚТА NUUZ

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI ILMIY JURNALI

JURNAL
1997 YILDAN
CHIQA
BOSHLAGAN

2023
1/12/2

Ijtimoiy-
gumanitar
fanlar turkumi

Bosh muharrir:

I.U.MADJIDOV – t.f.d., professor.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Y.S.ERGASHOV – f-m.f.d., professor.

R.X. SHIRINOVA – fil.f.d., professor

Tahrir hay'ati:

Sagdullayev A.S. – t.f.d., akademik.

Ashirov A.A. – t.f.d., prof.

Balliyeva R. – t.f.d., prof.

Malikov A.M. – t.f.d., prof.

Yusupova D.Y. – t.f.d., prof.

Murtazayeva R.H. – t.f.d., prof.

Mo'minov A.G. – s.f.d., prof.

Nishonova O.J. – f.f.d., prof.

Abdullayeva N.B. – f.f.d., prof.

Madayeva Sh.O. – f.f.d., prof.

Tuychiyev B.T. – f.f.d., prof.

Utamuradov A. – f.f.n., prof.

Muxammedova D.G. – psix.f.d., prof.

Siddiqova I.A. – fil.f.d., prof.

Mengliyev B.R. – fil.f.d., prof.

Sa'dullayeva N.A. – fil.f.d., dots.

Arustamyan Y.Y. – fil.f.d., dots.

Pardayev Z.A. – fil.f.f.d., PhD.

Mas'ul kotib: Z.A.PARDAYEV

TOSHKENT – 2023

MUNDARIJA

Tarix

Abdinabiye H. O'zbekistonning eng yangi tarix masalalari bo'yicha markazning tashkil etilishi va faoliyati	4
Yermetov A. O'zbekiston hududida ichki ishlar organlari tashkil etilishining nazariy-huquqiy jihatlarini	7
Zaxidova S. Maylono Muhammad Qozi, Xoja Ahror "Himoyat" ta'limoti tizimi g'oya, maqsadlari nazariyotchisi va targ'ibotchisi.....	10
Teshabayeva U. O'zbekiston milliy kutubxonasi ikkinchi jahon urushi yillarida (1941-1945)	14
Tojiboyev F. Qo'shma korxonalarining tashkil topishi va faoliyati (Farg'ona viloyati misolida 1991-2000 y.y.)	17
Hamidova M. Temuriylar davrining Hirotdagi me'moriy yodgorliklari tarixidan	20
Xudayarov U. O'zbekiston koreyslari tarixidan: O'zbekiston va Koreya hamkorligi doirasida	24
Choriyev Sh. O'zbekiston SSRda sanoatni industlashtirish tarixiga doir milliy arxiv fondlari tahlili (1924-1941 yillar)	27
Shoyimov S. Sovet-afg'on urushi vujudga kelishining sabab va shart-sharoitlari	30

Falsafa. Pedagogika. Psixologiya. Metodika. Sotsiologiya. Siyosiy fanlar. Islomshunoslik

Abdullayev B. Talabalarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish pedagogik muammo sifatida.....	33
Abdullayeva N., Saydullayev Z. Ta'lim jarayonini produktivligini oshirishda mindmapping texnologiyasidan foydalanish.....	36
Abdunazarov L. Using ispring in geography education	39
Abdurasulov F. Ta'lim jarayonida talabalarining innovatsion fikrlashini shakllantirish	42
Abdunazarov L. Providing environmental education and training to students in geography education	45
Abduxolikova N. Jamiyatning axborotlashuv davrida yoshlarning ta'lim imkoniyatlari	48
Adilova Ch. Edutainment texnologiyasi talabalarining kasbiy kompetentligini takomillashtiruvchi vosita sifatida.....	51
Akramov X. Sotsial kapital ko'rsatkichlarining hududiy xususiyatlari	54
Allamova Sh. "Intellektual muvaffaqiyatli o'smirlarni eksperimental o'rganilishi"	59
Axatov L. Falsafiy-irfoniy qarashlarni o'rganishning nazariy asoslari (Jomiy ijodi asosida)	62
Axmedov A. Kommunikativ kompetensiya-bo'lajak psixologning kasbiy mahoratining asosidir	65
Axrarov V. Psixologik qo'llab-quvvatlash – talabalar psixologik salomatligini ta'minlash sifatida	68
Ashurova D. Kommunikativ metod orqali ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari	72
Badalov A. Theoretical basis of the methodology of teaching fundamentals of programming in the school it classroom	76
Baxadirova Sh. Ingliz tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishda interfaol metodlardan onlayn darslarda foydalanish	79
Boymurodova Z. Oilada bolalarni tarbiyalashda umuminsoniy qadriyatlarining o'rni	81
Dushaboev O., Mirmuxamedov J., Shodmonqulova Sh. Umumta'lim maktablarida ta'lim sifatini oshirishda intraktiv yondashuvlar asosida dars jarayonini tashkil etish	84
Jo'rayev A. Etnopsixologiyaga oid dastlabgi bilimlarning vujudga kelish tarixi	87
Зарипова Д. Использование смарт-метода при обучении студентов высших учебных заведений модулю "Научное образование"	90
Ibodova M. Akademik litseylarda biologiya fanini o'qitishning integrativ texnologiyalarini takomillashtirish	93
Israilov M., Abdurakibov A. Haqiqiy elementar zarralar fizikasini o'qitishda "Puzzle" metodidan foydalanishning istiqbollari	96
Yo'ldashev Sh. Yangi O'zbekiston jamiyatini barpo etishda yoshlar huquqiy savodxonligini oshirish mexanizmlari	100
Kamolova F. Rivojlanish biologiyasi fanini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish metodikasi	103
Karimov E. Kiberbulling hodisasining turlari va namoyon bo'lishi.....	107
Komilova X. O'zbekistonlik xotin-qizlarning ilm, ma'rifatga yo'g'rilgan islohotlarda ishtiroki	111
Qarshiyev N. Markaziy Osiyo davlatlarida ko'ppartiyaviylik tizimi hamda uning rivojlanish muammolari	114
Qilichev X. Python dasturlash tilini o'qitishda sanoq sistemasidan foydalanish metodikasi	118
Maksudova H. Emi in higher educational institutions of medical directions of Uzbekistan	122
Mamarajabov Sh. Ta'lim jarayonida talabalarining chiziqli ta'lim trayektoriyasini qurishga sinergetik yondashuv	125
Mamasoliyev A. Introduction of mobile educational technologies into the educational process of secondary schools.....	128
Mamatqulova Sh. O'zbek tili va madaniyatida fidoyilik va uning ifodasi.....	131
Maxmudov K. Siyosiy hokimiyat tizimida siyosiy rejim va siyosiy liderning o'ziga xos jihatlarini	134
Mirakbarova D. Noto'liq oilada voyaga yetayotgan bolalarning huquqiy, diniy va psixologik holatlari	137
Mirhamidova M. Social pedagogical features of education in the uzbek people.....	141
Muqumova S. Ona tili ta'limida integrativ yondashuv	144
Mustafayev Sh. Badiiy ijod faoliyatida artpedagogik samaraning namoyon bo'lishi	147
Muxammadiyeva O. Mirzo Bedil falsafiy qarashlarini shakllanishining ijtimoiy-tarixiy omillari	151
Мухитдинова Ш. Эффективная организация самообразования студентов направлении физики в системе высшего образования	155
Namazova Y. Ta'lim va tarbiyaning zamonaviy kontseptsionalari: an'anaviylik, bixiviorizm va pragmatizm.....	158
Norbekova B. Oilada yoshlarning etnopsixologik xususiyatlari rivojlanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar	162
Norqobilova S. Diqqat yetishmasligi giperaktivlik sindromi bo'lgan o'smirlarda emosional intellekt.....	165
Nortoijiyev A. Bo'lajak quruvchi-muhandislarning kasbiy kompetentlik tuzilmasi	168
Ortiqov O. Ilmiy-falsafiy meros tadqiqot ob'ekti sifatida	172
Primova G. Talabalarda o'quv-biluv motivatsiyani rivojlantirish jarayonining o'ziga xos xususiyatlari.....	175
Pulatova M. O'qituvchining innovatsion kompetensiyasini rivojlantirishda konseptual yondashuv muhim omil sifatida	178
Po'latova N. Oliy ta'limda optika darslarida Zelmeyer nazariyasini tushuntirish orqali talabalarni kasbiy kompetentligini rivojlantirish	181
Rajabov X. Bo'lajak kimyo o'qituvchilarini axborot-metodik kompetentligini rivojlantirishda axborot texnologiyalarining ahamiyati	184
Raximova R. Jahonda oila ajrimlari globallashtirish asosiy muammosi sifatida	187
Saydullayeva X. Konchilik yo'nalishi talabalariga ingliz tilini o'qitishda kasbiy leksik kompetensiyani kontentga asoslangan rivojlantirish xususiyatlari.....	190
Sobirova M. "Blended learning" texnologiyasini joriy etishning nazariy asoslari	194
Taylakova Sh. Yoshlar orasida buzg'unchi g'oyalarga qarshi kurashning muhim omili sifatida ijtimoiy institutlar o'rtasidagi mafkuraviy hamkorlikni mustahkamlash	197
Tobirov O. Determining the movement of Ferghana valley sands by remote sensing	200
Tojiboyev J. Talabalarining badiiy-estetik kompetentligini rivojlantirishda kreativ yondashuvning o'ziga xos jihatlarini	203
Toshtemirova D. Bo'lajak tarbiyachilarda bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonini shakllantirish ko'nikmalarini rivojlantirish	206
Turdiyev Sh. Oliy o'quv yurtlarida steam fanlari ta'limini modelashtirish orqali rivojlantirish nazariyasi	209
Fozilov F. Bo'lajak shifokorlarning tibbiy madaniyatini rivojlantirishning pedagogik va psixologik zarurati	212
Xadjamuratova M. Ta'lim tizimida yoshlarni ijtimoiy himoya qilishga innovatsion yondashuv.....	214

Xaydarov B. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining umumrivojlantiruvchi mashqlarni mustaqil bajara olish ko'nikmalarini shakllantirish	217
Xalilova L. Raqamli texnologiyalari vositasida xorijiy tillarni o'qitish uzviyligini takomillashtirishning ta'limiy xususiyatlari	220
Xasanova G. Pedagogical model of the development of organizational-management competencies of master's students	223
Хасанова Г. Педагогическая стратегия на этапе дошкольного образования	227
Xolboyeva R. Mahmud ibn-Muhammad al-Chag'miniy tabiiy-ilmiy va falsafiy qarashlarining gnoseologik ildizlari	230
Kholikulova F. Integration of digital tools as instrumental in enhancing students' communicative abilities	233
Kholnazarova M., Khudaiberdieva D. Identifying obsessive – compulsive disorder among other psychological disorders	236
Chulliyev N. Improving the language literacy abilities of children with particular learning challenges: a review of technology utilization and the implementation of creative teaching approaches azalar	239
Shamsutdinov F. Bo'lajak informatika o'qituvchilarining dasturiy vositalarni loyihalashga oid kompetentligini rivojlantirish metodikasi	242
Sharipova D. Biologiya fanini o'qitishda sinergetik yondashuv va innovatsiyalar	245
Sharipova Sh. Ilmiy turizmining xalqaro ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirishdagi roli	248
Ergashev N. Texnika ixtisosliklarida texnik tizimlarda axborot texnologiyalari fanini iyerarxik yondashuv asosida o'qitishning didaktik asoslari	252
Ochilov Sh., Ergashyeva Y. Matematik kartografiya fanida konusli proeksiyalarni o'rgatish metodikasi	255
Yunusov I. Bo'lajak shifokorlarning mediasavodxonlik kompetensiyalarini rivojlantirish.....	259
Yaxshiboyev T. O'quvchilarda ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish texnologiyalari.....	262
Yaxshiboyeva G. Improvement communicational skills in paramedical english classes of Andijan state medical institute	266
Filologiya	
Ablakulov I. O'zbek tilidagi lingvokulturalarning ingliz tiliga tarjimai muammolari	269
Azimov A. Translating Phraseological Units With The Word “Black” From The English Language	272
Азмиева Э. Культурологические особенности фольклорного произведения	275
Alimova S. Ot so'z turkumida son grammatik kategoriyasining ifodalanishi	278
Archaboeva N. Ingliz va o'zbek tillarida iqtisodga doir muloqotda metaforalardan foydalanishning ahamiyati	281
Astanakulov U. The literature review on effective ways of teaching phrasal verbs	284
Axmedov Sh. Kommunikativ jarayonning psixolingvistik xususiyatlari	287
Ahmedova D. Fors tili gazeta matnlarida son so'z turkumining qo'llanishi	291
Axmedova M. “Spiritual man” va “Komil inson”lik darajasiga erishishning gradatsion tahlili: ingliz va o'zbek jamiyatida “ma'naviyat” tushunchasi.....	295
Ahmedova K. Tilshunoslikda virtual nutqiy muloqot hodisasi	298
Bekova V. Mashina tarjimasidagi muammolarni bartaraf etish va sifatli tarjima uchun matematik modellar yaratish.....	302
Bolibekova M. Semantic structure of phraseological units in english and uzbek	305
Gafurova S. Tarixiy o'zak xususida (“Tavorixi guzida – Nusratnoma”) asaridagi ba'zi so'zlar misolida)	308
Davronova G., Axmedova M. Ingliz siyosiy matnlarida evfemizm va disfemizmlarning pragmatik tadqiqi	311
Djumabayeva J. Tilshunoslikda diskurs va matn tadqiqi.....	314
Juraeva G. O'zbek bolalar she'riyatida poetik mazmun takomili	318
Zaripov B. “Bosh” so'zining leksik-semantik xususiyatlari.....	321
Ibayev A. Ingliz va o'zbek tillarida komparativ birikmalar derivatsiyasi	324
Кененбаев Е. Электронные средства передачи информации в лингвистической науке	327
Qahramonova S. O'zbek tilining izohli lug'atlari va ulardagi “kamsitish” semali so'zlarning xususiyatlari	330
Madayeva M. “Sab'ai sayyor” dostonidagi arab so'zlarining poetik til sifatidagi o'rni.....	332
Mirzaakhmedova M. The interpretation of metatexts in shakespeare's tragedies	335
Mirzaaxmedova Y. Migratsiya jarayonlarining tilga ta'siri.....	338
Mirsanov B. Nemis tilida silber so'zining ikkilamchi nomlashga jalb qilinishi	341
Nazarova L. Structural and semantic features of numeral graduonyms	345
Nigmatova S. The role of phraseology in learning english	348
Nurmatov Y. Features of chinese language terminology	351
Ortikova E. Semantic and pragmatic functional analysis of lexical units in english.....	354
Ortikova E. Semantic analysis of lexical units in notary documents in english	357
Ravshanova M. Nutq janri sifatida iltifotning madaniyatlararo xususiyatlari: o'zbek va ingliz tillarining qiyosiy tahlili asosida.....	360
Rasulova N. On the study of the etymology of obstetrics and gynecology in Uzbekistan.....	363
Raximova N. O'zbek va ingliz tibbiy terminlari hamda ularning tahlili	365
Ruzieva N. Professor Vladimir Gregorevich Gakning grammatik me'rosi.....	368
Siddikova I. Tilshunoslikda termin va leksik-semantik maydon munosabati muammosi	371
Tirkasheva S. Zamonaviy o'zbek adabiyotida ismlar poetikasi tahlili	375
Umurova F. Xushmuomalalikning murojaat semasining gender ifodalanishi	378
Usarova L. Lirik asarlarni o'qitishda integrativ yondashuvni tashkil etish usullari.....	381
Xaydarova Sh. Ingliz va o'zbek tillaridagi evfemizmlarning tarjima usullari.....	384
Xudjayeva R. O'zbek va ingliz omonimlarining tekstologik lug'atini yaratish tamoyillarining ilmiy asosi	387
Xudoyberdiyeva G. 20-asr Amerika va lotin amerikasi adabiyotining qiyosiy tahlili	390
Xursanov D. Abduvali Qutbiddin she'riyatida esxatologik obrazlarning badiiy xronotopdagi ahamiyati.....	393
Shodmonova S. “Boburnoma” dagi o'lovchiliklari leksemalari inglizcha tarjimalarining pragmatik xususiyatlari.....	396
Shukurova Z. Onomastik komponentli frazeologik turg'un birliklar va ularning hozirgi zamon ingliz tilida qo'llanilishi	399
Эргашева Г. Предложный предикатив как элементарная синтаксическая единица языка.....	402
Eshmuratova D. Jahon va o'zbek tilshunosligida teolingvistikaning o'rni: fikr va mulohazalar.....	405
Yugay N. Linguoculturology as a science	408



UDK:372.8

Mahfuza IBODOVA,
Navoiy davlat pedagogika instituti, Biologiya kafedrası dotsenti
E-mail: maxfuza@mail.ru

Pedagogika fanlari doktori, professor T.Egamberdiyeva taqrizi asosida

IMPROVEMENT OF INTEGRATIVE TECHNOLOGIES OF BIOLOGICAL SCIENCE TEACHING IN ACADEMIC LYCEUMS

Annotation

This article describes the role and significance of the use of integrative technologies in teaching biological sciences in academic lyceums, which increase the educational and creative activity of students and increase the efficiency of the educational process.

Key words: Competence in working with information, competence in developing oneself as an individual, socially active civic competence, universal competence, integrative.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНТЕГРАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРЕПОДАВАНИЯ БИОЛОГИЧЕСКИХ НАУК В АКАДЕМИЧЕСКИХ ЛИЦЕЯХ

Аннотация

В данной статье описаны роль и значение использования интегративных технологий в преподавании биологических наук в академических лицеях, которые повышают учебную и творческую активность учащихся, повышают эффективность учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: Компетентность работы с информацией, компетентность развития себя как личности, социально-активная гражданская компетентность, универсальная компетентность, интегративная.

AKADEMIK LITSEYLARDA BIOLOGIYA FANINI O'QITISHNING INTEGRATIV TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya

Ushbu maqolada akademik litseylarda biologiya fanini o'qitishda o'quvchilarning o'quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi, hamda ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligini takomillashtirishda integrativ texnologiyalardan foydalanishning o'rni va ahamiyati haqidagi ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Axborotlar bilan ishlash kompetensiya, shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiya, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiya, umummadaniy kompetensiya, integrativ.

Kirish. Biologiyani o'rganishda o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish uchun darsning o'quvchilarning o'tgan mavzu yuzasidan o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini aniqlash, ularni tizimlashtirish, yangi mavzu yuzasidan o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni nazorat qilish va baholash, shuningdek, yangi mavzuni o'rganish jarayonida integrativ texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq. Ma'lumki, hozirgi kunda ta'lim jarayonining o'zi uning maqsadini, mazmunini va integrativ texnologik jarayonlar o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini uyg'unlashtiradi. Bunday uyg'unlashish ayniqsa, o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda ularning integrativ xarakterdagi ijtimoiy kompetentliklarini egallashlari uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama va natijalar. Ta'lim jarayonining har bir komponenti integratsiyalashgan tizimning tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, ta'lim maqsadida kompetensiyalar, bilimlar, ko'nikmalar, o'quv jarayonining vazifalari va o'quvchilar shaxsiyatini rivojlantirish mujassamlashadi. Ta'lim mazmunida esa o'quv elementlari va o'quvchilar faoliyatining tarkibiy qismlari integratsiyalashgan holda o'z ifodasini topadi. Ta'lim jarayonining texnologiyalari tarkibiga esa turli usullar, metodlar, vositalar va o'qitish shakllari kiradi. Shu o'rinda kompetensiya nima ekanligiga e'tibor qaratsak.

Kompetensiya (lotincha competere-mos kelish) - ko'zlangan natijalarga erishish uchun bilim, ko'nikma va malakalarni qo'llay olish qobiliyatini namoyish eta bilishni bildiradi. Ta'limiy kompetensiyalar ikki guruhdan iborat: yani

tayanch(umumiy) va mahsus (fanlarga oid) kompetensiyalar. Tayanch (umumiy) kompetensiya tarkibga kommunikativlik kompetensiya, axborotlar bilan ishlash kompetensiya, shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiya, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiya, umummadaniy kompetensiyalarni keltirib o'tish joiz. Kompetensiya tarkib toptirish usullari va shaxs hayotidagi ahamiyatiga ko'ra darajalarga ajratiladi.

O'quvchi shaxsining umumiy rivojlanishiga zamin tayyorlaydigan kompetensiyalar tayanch kompetensiya, faqat biologiya o'quv fani orqali tarkib toptiriladigan kompetensiyalar xususiy kompetensiyalar deyiladi. Adabiyot-lar tahlili o'quvchilarda tarkib toptiriladigan kompetensiyalar uch darajaga ajratilishini ko'rsatdi[5].

Umumiy kompetensiyalar – umumta'lim muassasalari o'quv rejasidan o'rin olgan barcha o'quv fanlari mazmuni va o'qitish jarayoni orqali tarkib toptiriladigan kompetensiyalar sanaladi.

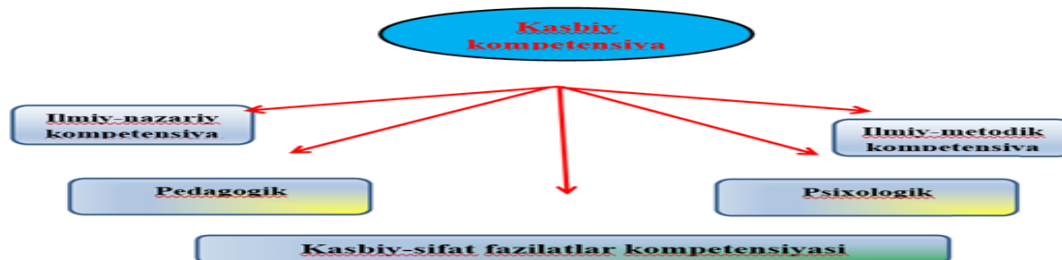
Xususiy (biologik) kompetensiyalar – biologik ta'lim-tarbiya jarayonida DTS bilan me'yorlangan bilim, ko'nikma va malakalar asosida tarkib toptiriladigan kompetensiyalar hisoblanadi.

Fanlararo kompetensiyalar- o'quv rejadani o'rin olgan ijtimoiy-gumanitar, tabiiy-matematik va amaliy o'quv fanlarni o'qitishda o'zaro fanlararo bog'lanishlarni amalga oshirish orqali tarkib toptiriladigan kompetensiyalar nazarda tutiladi. Biologiya fanidan o'quvchining kompetensiyasi – biologiya fani bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini kundalik hayotida duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni yechishda foydalanish va amaliyotda qo'llay olish

qobiliyatidir. Biologiya o'qituvchisi o'quvchilarda yuqorida qayd etilgan tayanch kompetensiyalarni tarkib toptirish maqsadida o'quv fani mazmunini tahlil etishi, o'qitishning barcha shakllari: dars, darsdan tashqari, ekskursiyalar va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda olib boriladigan ishlarni tizimli va bir-biriga uzviy ravishda amalga oshirishni loyihalashi lozim.

Kasbiy pedagogik kompetensiyalar yuqori darajadagi ilmiy kompetensiyalar hisoblanadi. Uning tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi:

Quyida kasbiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari berilgan.



1-chizma. Kasbiy kompetensiyaning tarkibiy qismlari

Biologiyani o'qitish orqali o'quvchilarda biologik kompetensiyalarni tarkib toptirish va rivojlantirish natijasida integrativ texnologiyalar - tizimli, innovatsion, axborotli, mazmunli, zamonaviy texnologiyalarning o'rni beqiyos hisoblanadi.

Kommunikativ jamiyatda o'zaro muloqotga kirishish uchun ona tili va birorta xorijiy tilni mukammal o'zlashtirish hamda muloqotda samarali foydalana olish;

o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda aniq va tushunarli bayon qila olish, mavzudan kelib chiqib savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish va javob berish;

ijtimoiy moslashuvchanlik, o'zaro muloqotda muomala madaniyatiga amal qilish, jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;

muloqotda suhbatdosh fikrini hurmat qilgan holda o'z pozitsiyasini himoya qila bilish, uni ishontira bilish;

turli ziddiyatli vaziyatlarda o'z ehtirosalarini boshqarish, muammo va kelishmovchiliklarni hal etishda zarur (konstruktiv) bo'lgan qarorlarni qabul qila olish;

Axborot bilan ishlash-mavjud axborot manbalaridan (internet, televizor, radio (audio-video yozuv), telefon, kompyuter, elektron pochta va boshq.) foydalana olish;

media vositalardan zarur bo'lgan axborotlarni izlab topa olish, saralash, qayta ishlash, uzatish, saqlash, xavfsizligini ta'minlash va foydalanishda media-madaniyatga rioya qilish;

ma'lumotlar bazasini yarata olish, asosiylarini tanlay olish va ularni tahlil qila bilish;

kundalik faoliyatda uchraydigan hujjatlar bilan ishlay olish (oddiy tabriknomalar yoza olish, anketalarni to'ldirish, mehmonxona ro'yxatida o'zi to'g'risidagi ma'lumotlarni qayd eta olishi va boshqalar.)

Shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish: shaxs sifatida doimiy ravishda o'z-o'zini rivojlantirish, jismoniy, ma'naviy, ruhiy va intellektual kamolotga intilish;

hayot davomida o'qib-o'rganish, bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish;

o'z xatti-harakatini adekvat baholash, o'zini nazorat qila bilish, halollik, to'g'rilik kabi sifatlariga ega bo'lish;

o'qib-o'rganishlari va hayot tajribasidan foydalangan holda kundalik turmushda uchraydigan muammolarni hal eta olish.

Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi. Jamiyatda bo'layotgan voqea, hodisa va jarayonlarga dahldorlikni his etish va faol ishtirok etish;

Ilmiy nazariy kompetensiya;

Ilmiy-metodik kompetensiya;

Pedagogik-psixologik kompetensiya;

Kasbiy sifat va fazilatlar (1-chizma).

Kasbiy sifat va fazilatlar 1) ijodiy faoliyatni tarkib toptirish; 2) qadriyatlarini tarkib toptirish; 3) ma'naviy-axloqiy tarbiyalarni shakllantirish; go'yaviy-siyosiy tarbiyalarni shakllantirish orqali rivojlantiriladi.

o'zining fuqarolik burch va huquqlarini bilishi, unga rioya qilish (ya'ni xaridor, saylovchi, mijoz, ishlab chiqaruvchi sifatida faoliyat yurita olish);

mehnat va fuqarolik munosabatlarida muomala, iqtisodiy, huquqiy madaniyatga ega bo'lish;

kasbiy mavqeyining o'sishiga intilish bilan jamiyat va oilasi manfaatlarini uchun xizmat qilish, yordamga muhtojlarga saxovatli bo'lish

Umummadaniy kompetensiya. Vatanga sadoqatli, insonlarga mehr-oqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e'tiqodli bo'lish;

badiiy va san'at asarlarini tushunish, ta'sirlana olish; orasta kiyinish, yurish-turishda madaniy me'yorlarga va sog'lom turmush tarziga amal qilish,

umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan qadriyatlarini (urf odatlar, marosimlar, milliy-madaniy an'analar va h.k.) bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'lish;

o'zgalarga nisbatan mehr-muruvvat, saxiylik, o'zgalarning dunyoqarashi, diniy e'tiqodi, milliy va etnik xususiyatlari, an'ana va marosimlarini hurmat qilish;

xalqning tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrash, jamiyatda o'rnatilgan odob-axloq qoidalariga rioya qilish.

Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish: aniq hisob-kitoblarga asoslangan holda, shaxsiy, oilaviy, kasbiy va iqtisodiy rejaralarini tuza olish;

shaxsiy, ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarda hisob-kitob bilan ish yuritish;

kundalik faoliyatda turli formula, model, chizma, grafik va diagrammalarni o'qiy olish va foydalanish;

inson mehnatini yengillashtiradigan, mehnat unumdorligini oshiradigan va qulay shart-sharoitga olib keladigan fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalana olish.

Xususiy kompetensiyalar tayanch kompetensiyalardan foydalanilgan holda shakllantiriladi[2]. Bunda o'quv rejada belgilangan har bir fanning xususiyatidan, maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda o'qitish jarayonida, ya'ni o'quv mashg'ulotlarida -dars, laboratoriya, amaliy darslar, darsdan va sinfdan tashqari tashkil etiladigan mashg'ulotlarda o'qituvchi tomonidan tavsiya etilgan mustaqil ishlarni bajarish davomida o'quvchilarda xususiy kompetensiyalar yuzaga kelishi ta'minlanadi. Har bir fan doirasida o'ziga xos xususiy kompetensiyalar rivojlantiriladi. Buning uchun o'quvchilarda

faqat bitta fan doirasidagi bilimlar emas, balki qator fanlardan majmuaviy tarzda amalga oshirishi lozim. Masalan, o'quvchining biologiya fanidan egallagan ilmiy-nazariy ma'lumotlaridan kelgusida olib boradigan hayot faoliyatida qo'llay olishi talab qilinadi. Tayanch va xususiy kompetensiyalarning uyg'unligi va bir-birini taqozo qilishi esa o'quvchida haqiqiy biologik kompetensiyalar rivojlanishiga olib keladi. Umumta'lim maktablarida o'quvchilarga biologik fanlarni o'qitish orqali tayanch va xususiy kompetensiyalarni uyg'unlikda rivojlantirish zarur. Bu biologik fanlarni o'zlashtirish orqali amalga oshiriladi. Shuni qayd etish kerakki, o'quvchilar o'quv materialini sezgi organlari orqali qabul qilishi uchun didaktikada o'quv materialini saralash bo'yicha ishlab chiqilgan quyidagi prinsiplarga amal qilish lozim:

1. G'oyaviy yo'naltirilganlik;
2. Ilmiylik;
3. Fundamentallik;
4. Tushunarliklik;
5. Tizimlilik;
6. Mantiqiy ketma -ketlik;
7. Uzviylik;
8. Ta'limning izchilligi;
9. Fanlararo bog'lanish;

O'quvchilarda tasavvur qilishi, abstrakt tafakkurini rivojlantirish uchun didaktikada ishlab chiqilgan yuqorida qayd etilgan prinsiplar bilan bir qatorda ko'rgazmalilik, nazariya va amaliyot birligi prinsiplarga amal qilish lozim. O'rganilgan ma'lumotlarni o'quvchilar yodda saqlashi va uni nazorat qilish uchun har bir mavzu yakunida xulosa chiqarish

va o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini nazorat qilish uchun savol-topshiriqlar, mashq-masalalar berilishi lozim. Bilimlarni shakllantirishning keyingi bosqichlarini amalga oshirish uchun o'zlashtirilgan bilimlarni tanish odatiy, kutilmagan yangi vaziyatlarda qo'llash uchun muammoli tarzda savol-topshiriqlar, mashq masalalar ishlab chiqilishi lozim.

O'quvchilarda ta'lim mazmunining ikkinchi tarkibiy qismi bo'lgan faoliyat usullari – ko'nikmalarni tarkib toptirish, uni malaka darajasiga yetkazish uchun amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari uchun topshiriqlar, ularni bajarish yuzasidan ko'rsatmalar berilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Hozirgi kunda innovatsion ta'lim texnologiyalari ta'limni modernizatsiyalash omili sifatida joriy qilinmoqda. Biologiya ta'limi jarayoniga integrativ yondashuv uning sifati va samaradorligini orttirishga, ta'limni izchil, sistemali, o'zaro bog'langan yaxlitlikda rivojlanishini talab qiladi. Bu ta'lim jarayonini tashkil etilishi va tarkibiga o'ziga xos talablar qo'yishi natijasida ta'limda integrativ texnologiyalarni yuzaga keltirib, u o'quvchilarda tayanch va biologik kompetensiyalarni shakllantirishning asoiy omili hisoblanadi. Shuning uchun akademik litseylarda biologiya fanini o'qitishda hamda oliy o'quv yurtlari malakali kasb egalarini tayyorlashda zamonaviy o'qitish metodlari – innovatsion metodlar, integrativ texnologiyalarning o'rni va roli benihoya kattadir. Pedagogik texnologiya va pedagog mahoratiga oid bilim, tajriba va integrativ texnologiyalar o'quvchilarni bilimli, yetuk malakaga ega bo'lishlarini va yuksak kompetentligini ta'minlaydi.

ADABIYOTLAR

1. J.O.Tolipova Biologiyani o'qitishda innovatsion texnologiyalar Pedagogika oliy o'quv yurti talabalari uchun darslik. Toshkent - "Cho'lpon" – 2011 y.
2. J.O.Tolipova Pedagogik kvalimetriya moduli bo'yicha ma'ruzalar matni va amaliy mashg'ulotlar. Toshkent – 2015 y.
3. Abduquddusov O.A. Kasbiy kompetensiyani shakllantirish da'quv amaliyotining o'rni. Respublika ilmiy-amaliy konferen tsiya materiallari. Toshkent 2016 yil 30-b
4. Tolipova J.O. Oliy ta'limda biologiya fanlarini o'qitish metodikasi. UMK. Toshkent - 2021 yil
5. Смирнова Н.З., Бережная О.В. Компетентный подход в биологическом образовании. Учебно-методическая пособие./Красноярск, 212,-168 с.